

Для груп ДЗД 118, ДЗД119, БОД-МХД119, ЕД119 опанувати наступні теми та бути готовими до тестів з цих тем:

УКРАЇНА ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1939-1945 РР.)

- 1 Наслідки радянсько-німецьких договорів 1939 р. для українських земель.
- 2 Напад нацистської Німеччини та її союзників на СРСР.
- 3 Нацистський окупаційний режим.
- 4 Діяльність ОУН. Створення УПА.
- 5 Розгортання радянського партизанського руху. Діяльність радянських партизанів.
- 6 Вигнання з України нацистських загарбників
- 7 Внесок українців у визволення народів Європи від нацизму.
- 8 Внесок українського народу в перемогу над Німеччиною та її союзниками

Хронологічний довідник

1939р., 23 серпня — радянсько-німецький договір про ненапад і таємний протокол до нього («пакт Молотова — Ріббентропа»).

1939 р., 1 вересня — початок Другої світової війни.

1939р р., 17 вересня — вторгнення Червоної армії на територію Західної України.

1940р., червень — вторгнення Червоної армії на територію Бессарабії та Північної Буковини.

1941р., 22 червня — напад Німеччини та її сателітів на СРСР.

1941р., 30 червня — проголошення Акта відновлення Української держави.

1942р., 14 жовтня — створення на Волині УПА.

1942р., грудень — початок звільнення України від гітлерівців.

1943р., 6 листопада — вигнання нацистів з Києва.

1944р., 24 січня - 17 лютого — Корсунь-Шевченківська битва.

1944р., 28 жовтня — завершення вигнання нацистських окупантів зі всієї території України.

1945р., 8 травня — підписання капітуляції нацистської Німеччини.

1945р., 9 травня — проголошення Й. Сталіним Дня Перемоги над нацистською Німеччиною.

1945 р., 2 вересня — закінчення Другої світової війни.

Персоналії

Берест Олексій (9.03.1921, с. Горяйстівці, тепер Охтирського р-ну Сумської обл. — 4.11.1970, Ростов-на-Дону, РФ) — лейтенант Червоної армії, що встановив, разом з М. Єгоровим та М. Кантарією, Прапор перемоги на даху нім. рейхстагу о 21.50 30 квітня 1945. Герой України (2005).

Бульба Тарас (Тарас Боровець; 9.03.1908, с. Бистрині Рівненського пов. Волинської губ., нині Березнівського р-ну Рівненської обл. — 15.05.1981, Торонто, Канада) — політ, і військ, діяч. Деякий час працював муляром. 1930 заснував о-цію Укр. нац. відродження, кілька разів був арештований, 1934- 1935 перебував у польському концтаборі Береза Каргузька. На поч. рад.-нім. війни сформував і очолив партизанські відділи Поліської Січі в Олевську (Житомирська обл.). У березні-квітні 1943 вів

переговори з штабом УПА- Північ, однак пропозицію про входження його відділів в єдиний повстанський рух Б. відхилив. У липні 1943 перейменував очолювані ним загони в Укр. нар.-рев. армію і створив спільно з І. Мітрингою Укр. нац.-дем. партію. 18-19.08.1943 УНРА була роззброєна частинами УПА. Наприкінці 1943 заарештований гестапо у Варшаві та ув'язнений у концтаборі Заксенгаузен, звільнений у вересні 1944. З 1948 жив у Канаді. Автор спогадів «Армія без держави».

Дерев'янка Кузьма (14.11.1904, с. Косенівка, нині Уманського р-ну Черкаської обл. — 30.12.1954, Москва) — укр. рад. військ, діяч, генерал- лейтенант, приймав від СРСР капітуляцію Японії 2.09.1945. Герой України (2007).

Ковпак Сидір (6.06.1887, с. Котельва Полтавської губ., тепер районний центр Полтавської обл. — 11.12.1967, Київ) — рад. військ, і держ. діяч. Учасник Першої св. і громадянської війн, під час рад.-нім. війни — командир Путивльського (Сумщина) партизанського загону, згодом з'єднання, що здійснило рейд на Правобережну Україну (1942-1943), у Карпати (червень- жовтень 1943), вело бої з нім. окупантами і УПА. Генерал-майор (1943). З 1946 К. — депутат Верховної Ради УРСР, 1947-1967 — заст. її голови. Автор спогадів «Від Путивля до Карпат». Двічі Герой Рад. Союзу (1942, 1944).

Кожедуб Іван (8.06.1920, с. Ображіївка, тепер Шосткинського р-ну Сумської обл. — 8.08.1991, Москва) — рад. військ, діяч. Учасник Другої св. війни, де відзначився як пілот, здійснивши 330 бойових вильотів, збивши 62 літаки ворога (у тому числі один реактивний). Брав участь у Корейській війні (1950-1953), влада КНР пропонувала поховати К. у їх країні. Закінчив Військово-повітряну академію (1949), Академію генштабу (1956). Генерал- полковник авіації (1970). Тричі Герой Рад. Союзу (1944, 1944, 1945).

Стецько Ярослав (псевд. З. Карбович, Є. Орловський, Б. Озерський та ін.; 19.01.1912, Тернопіль — 5.07.1986, Мюнхен, ФРН) — визначний політ, і держ. діяч. Чоловік Ярослави Стецько. Вивчав право і філософію у Краківському (Польща) і Львівському ун-тах. Член ОУН, 1934-1937 був ув'язнений польською владою. Підтримував політ, лінію С. Бандери, з 1941 — його заст. 30.06.1941 за дорученням проводу ОУН(Р) проголосив у Львові Акт відновлення самостійності України і очолив укр. уряд — Укр. Держ. Правління. 12.07.1941 арештований нацистами, з вересня 1941 до вересня 1944 перебував у концтаборі Заксенгаузен (Німеччина). Був одним з ініціаторів створення 34 ОУН. 1946-1986 С. очолював Антибільшовицький блок народів. 1968-1986 — голова проводу ОУН (Р). Автор книг «30 червня 1941» (1967), «Українська визвольна концепція» (1987) та ін.

Шухевич Роман (псевд. Тарас Чупринка, Дзвін, Тур, Роман Лозовський та ін.; 30.06.1907, Львів — 5.03.1950, с. Білогорща поблизу Львова) — видатний військ, і політ, діяч. Після розколу ОУН підтримав С. Бандеру. На поч. рад.-нім. війни був одним з командирів «Дружин укр. націоналістів» у складі нім. армії, надіючись на допомогу Німеччини у створенні самостійної України. Протестував проти арештів членів ОУН, перейшов на нелегальне становище. З листопада 1943 ІІІ став головнокомандувачем УПА.

Терміни та поняття

«Випалена земля» — тактика повного знищення будь-яких об'єктів пром., сільськогосподарського, цивільного призначення при відступі, щоб вони не дістались противникові.

Голокост (від гр. «спалений цілком») — катастрофа, систематичне переслідування і тотальне винищення (геноцид) нацистами та їхніми пособниками значної частини єврейського населення Німеччини й окупованих країн у 1933-1945, зокрема в Україні у 1941-1944.

Депортація (від лат. «відношу») — примусове виселення з місця постійного проживання, вигнання, висилка окремих осіб чи цілих народів.

Евакуація (від лат. «спорожняю») — 1) вивезення з місцевості, що перебуває під загрозою нападу ворога або стихійного лиха, з театру воєнних дій у тил населення, поранених, полонених, а також матеріальних засобів; 2) відведення військ з р-нів, які вони раніше займали на основі укладених угод, договорів тощо.

Колабораціонізм (від фр. «співробітництво») — співробітництво урядів окремих держав чи певних осіб з окупаційним режимом, зокрема під час Другої світ, війни, зрадництва.

Мобілізація (від лат. «рухомий») — 1) призов військовозобов'язаних запасу в армію під час війни; 2) переведення збройних сил держави на о-цію і склад воєнного часу; 3) зосередження сил і засобів для досягнення певної мети.

«Новий порядок» — терористичний режим нацистів в окупованих країнах, зокрема в Україні; ліквідація суверенітету, дем. та соціальних здобутків держав, проведення екон. експлуатації, примусова мобілізація робочої сили до Німеччини, масові розстріли і депортації місцевого населення.

План «Барбаросса» — кодова назва плану воєнної операції нацистської Німеччини проти СРСР. Підписаний А. Гітлером 18.12.1940. Передбачалося розгромити Червону армію за два-три місяці, вийти на лінію Архангельськ — Волга. Таким чином планувалося окупувати усю територію України, яка входила до складу СРСР.

План «Ост» (план «Схід») — нім. план управління ех. окупованими територіями, був затверджений як директива А. Гітлером 25.05.1940. Планувалося перетворення України на колоніальну країну, аграрно-сировинний придаток райху, «життєвий простір» для колонізації представниками «вищої раси». Ним передбачалося знищення мільйонів людей, перетворення на рабів райху залишених живими слов'ян та ін. народів Сх. Європи. Планувалося виселити зі Сх. Європи бл. 50 млн осіб, а на вивільнені території переселити 10 млн німців, а місцевих жителів, що залишалися (за розрахунками гітлерівців — бл. 14 млн) поступово «понімечити».

«Поліська Січ» — перший укр. повстанський підрозділ, що діяв на Рівенщині та Житомирщині 1941-1943. Була створена за ініціативою уряду УНР на еміграції, керівником був Тарас Боровець, який узяв псевдонім Тарас Бульба. Напоч. рад.-нім. війни нараховувала бл. 1000 осіб. У жовтні 1941 почала називатися Укр. повстанська армія — «П. С.», діяла в районі Олевськ (Житомирська обл.) — Сарни (Рівенська обл.). Навесні 1942 нараховувала 5-8 тис. осіб, діяльність виразно носила протинімецький характер. Тарас Боровець вів переговори з членами ОУН, які створили УПА, зрештою у липні 1943 перейменував свої збройні сили на Укр. нац.-рев. армію. Частина цих загонів влилася в УПА, а командувач був ув'язнений у нім. концтаборі Заксенгаузен. Окремі загони продовжували свою діяльність до 1945.

Похідні групи — створені ОУН («мельниківцями») та ОУН («бандерівцями») з метою о-ції зі свідомих українців на укр. землях органів місцевого самоуправління під час Другої св. війни. Організацією П. г. ОУН (б) та їх керівництвом займався штаб на чолі з В. Куком (псевдо: Коваль, Леміш). Діяльністю ОУН на Наддніпрянщині керував Олег Кандиба (Ольжич). Заг. к-ть учасників П. г. бл. 5 тис. осіб. Удалося створити осередки ОУН на Сх. та Пд. України.

Радянізація — комунізація, установа рад. влади й проведення відповідних соціально-економічних перетворень, намагання зробити з населення рад. людей. У Зах. Україні її проводили двічі: 1939-1941 і з 1944. Внаслідок репресій сотні тисяч людей було замордовано і понад півтора млн депортованих. Саме р., а не агітація ОУН примусила величезну кількість людей взятися за зброю. Це завдання не було вирішене рад. владою.

Рух Опору — антинацистський, антифашистський, нац.-визв. рух на окупованих територіях, б-ба дем. сил проти загарбників, який можна поділити на два напрямки — нац. і ком. Виник практично відразу після поч. Другої світ, війни, поєднував у собі різні форми та методи, складовими були: пасивний спротив заходам окупаційної влади, екон. саботаж, диверсії, антигітлерівська агітація, збройний опір. В Україні р. О. представлений запеклою

б-бою ОУН-УПА, яка точилася не лише під час Другої світ, війни, а й до середини 50-х рр., а також діяльністю рад. партизанів і підпільників.

«Східний вал» — система оборонних укріплень, створена нім. військами 1943 на Дніпрі та р. Молочній, починаючи з 11 серпня, мав відіграти вел. значення для нім. оборони на Дніпрі з метою стримування наступу Червоної армії. Був прорваний рад. військами у вересні 1943, повністю подоланий у листопаді — грудні 1943.

Український штаб партизанського руху (УШПР) - орган керівництва рад. партизанами на території УРСР. Створений у Москві 30.05.1942, начальник - Т. Строкач. Координував роботу партизанів, допомагав їм матеріально, ставив завдання, всебічно сприяв їх діяльності. Розформований 23.12.1945.

Наслідки радянсько-німецьких договорів 1939 р. для українських земель.

23 серпня 1939 р. між СРСР і Німеччиною було підписано пакт про ненапад, а також додаткові таємні протоколи. Цей документ увійшов в історію під назвою пакт Ріббентропа — Молотова. Секретними протоколами Польща поділялася на сфери впливу, радянська територія окупації східних територій Польщі передбачалася уздовж лінії річок Нарев — Вісла — Сян. 28 вересня 1939 р. обидва тоталітарні режими підписали договір про дружбу, кордон і співробітництво, який дещо змінив кордон в окупованій Польщі, приблизно по лінії річок Західний Буг — Сян. До Німеччини відійшли українські етнічні зе*млі Лемківщина, Надсяння, Підляшшя, Холмщина.

Початок Другої світової війни. 1 вересня 1939 р. Німеччина напала на Польщу, що поклато початок Другій світовій війні. Швидко війська окупантів дійшли до Бреста і Львова. 17 вересня 1939 р. — вступ Червоної армії на територію Західної України, окупацію польської території («визвольний похід») розпочали частини Червоної армії — Український фронт під командуванням Семена Тимошенка. СРСР офіційно виправдовував свої дії необхідністю' «надати допомогу українцям перед загрозою, що насунулася».

Приєднання Західної України, Південної та Північної Бессарабії, Північної Буковини до складу УРСР. До СРСР було приєднано понад половину території колишньої Польщі, переважно землі, населені українцями та білорусами. У жовтні 1939 р. на Західній Україні було проведено вибори до Народних зборів, які прийняли декларацію про проголошення радянської влади та з проханням про возз'єднання з УРСР. 1 листопада 1939 р. — Східну Галичину і Західну Волинь включено до складу УРСР.

У червні 1940 р. радянські війська зайняли територію Північної Буковини та Бессарабії. 2 серпня 1940 р. була створена Молдавська РСР, до якої включені українські етнічні землі Придністров'я, а територія Північної Буковини та Північної Бессарабії (була створена Чернівецька область) і Південної Бессарабії (Ізмаїльська область) включена до складу УРСР. На Волині й Галичині створено ще 6 областей.

Наслідки політики радянзації новоприєднаних до УРСР територій. У новостворених областях негайно розпочалися заходи з радянзації краю:

- ♦ формування радянських органів влади, кадри - зі східних районів;
- ♦ заборона діяльності усіх українських партій і організацій;
- ♦ експропріація близько 2 тис. промислових підприємств, ліквідація поміщицького землеволодіння;
- ♦ початок колективізації сільського господарства (спочатку поділ землі між селянами) й індустріалізації;
- ♦ розширення мережі українських шкіл, поліпшення медичного обслуговування (безплатне), зокрема на селі;
- ♦ широкомасштабна депортація населення (близько 1,2 млн осіб);
- ♦ масові арешти, утиски церкви, особливо УГКЦ, насадження комуністичної ідеології.

Принесений на багнетах Червоної армії репресивний режим остаточно переконав західноукраїнське населення в тому, що його майбутнє не в інтеграції у СРСР, а в творенні незалежної соборної Української держави.

Напад нацистської Німеччини та її союзників на СРСР. 22 червня 1941 р. гітлерівська Німеччина разом зі своїми союзниками напала на СРСР, розпочалася радянсько-німецька війна, яку радянські історики й ті, хто дотримується подібних поглядів, називають Велика Вітчизняна війна.

Суть гітлерівського плану «Барбаросса». Німеччина мала швидко захопити Україну з метою створити вигідний плацдарм, забезпечити себе ресурсами для дальшого ведення війни.

Мобілізаційні заходи. Запровадження воєнного стану; створення ДКО на чолі з Й. Сталіним;

- ♦ організація мобілізації в Червону армію, з України — понад 2 млн;
- ♦ створення загонів народного ополчення з числа добровольців, спорудження оборонних укріплень;
- ♦ організація збору коштів на оборону, перебудова народного господарства на військовий лад;
- ♦ евакуація всього цінного, тактика «випаленої землі», те, що не можна було вивезти, підлягало знищенню, навіть те, що вкрай необхідне для виживання населення на окупованій території.

Оборона Києва, Одеси, Севастополя. Поразки Червоної армії. На Україну наступала німецька група армій «Південь», яку очолював Г. Рундштедт. Найбільшою на початку війни була танкова битва в районі міст Рівне - Дубно - Броди - Луцьк у червні 1941 р., переможцем у якій вийшла Німеччина. Досить швидко їй вдалося захопити більшу частину України. Тривалий час оборонялися Київ (11 липня — 19 вересня, 72 дні), Одеса (5 серпня — 16 жовтня, 73 дні), Севастополь (30 жовтня 1941 р. — 4 липня 1942 р., 250 днів). Південно- Західний фронт під командуванням Михайла Кирпоноса через помилки Й. Сталіна потрапив в оточення, понад 665 тис. бійців і командирів потрапили в полон, значна частина на чолі з командувачем фронту загинула. Це була найбільша поразка Червоної армії у цій війні. Ще двох серйозних невдач радянські війська зазнали в травні 1942 р. під Харковом і на Керченському півострові. 22 липня 1942 р. німецька армія зайняла Свердловськ, вся територія України опинилася під нацистською окупацією.

Причини поразок Червоної армії у 1941-1942 рр.:

- репресії влади проти військового командування напередодні війни (лише 7 % командного складу мали вищу освіту);
- ігнорування даних розвідки про підготовку Німеччини до війни;
- недовіра Й. Сталіна до близької агресії Німеччини, оскільки вона воювала з Великою Британією;
- відсутність планів оборонної війни;
- тоталітарний характер влади не сприяв проявам ініціативності;
- недостатня обороноздатність СРСР порівняно з Німеччиною.

Нацистський окупаційний режим:

захопивши Україну, окупанти ліквідували її цілісність. 20 серпня 1941 р. було утворено райхскомісаріат «Україна» на чолі з Е. Кохом, центр — Рівне;

Галицькі землі під назвою «дистрикт Галичина» було віднесено до складу генерал-губернаторства, створеного на території Польщі, центр — Львів, децю м'якший режим;

Одещину, частину Вінниччини та Миколаївщини (землі між Південним Бугом і Дністром) об'єднали в губернаторство «Трансніс- трію» під управлінням Румунії, центр — Одеса;

північні і східні області (Донбас, Чернігівщина, Сумщина, Харківщина) утворили «прифронткову зону».

Суть гітлерівського плану «Ост». Установлення «нового порядку» на окупованих територіях передбачалося планом «Ост», розробленим ще в травні 1940 р. Планувалося здійснити таке:

знищення місцевого населення для звільнення українських земель, щоб оселилися німецькі колоністи;

депортація населення на роботи в Німеччину (остарбайтери);

перетворення України в аграрно-сировинний придаток Німеччини, місцевого населення на рабів;

інші заходи з пограбування населення та економіки України.

Нацистський «новий порядок» в Україні:

близько 4 млн пересічних українців було знищено;

створення системи концтаборів;

особлива жорстокість була виявлена до євреїв, які зазнали Голокосту — масового знищення, катастрофи (Бабин Яр у Києві й багато інших місць масових розстрілів, понад два мільйони осіб);

на роботу в Німеччину в нацистське рабство було вивезено майже 2,5 млн молодих людей;

вивезення хліба та інших продоволств, устаткування заводів;

збереження колгоспів під новою назвою «лігеншафти» як зручної системи викачування продовольства;

з нашої землі вивезли понад 40 гис. предметів культури;

запровадження трудової повинності від 18 до 45 років, згодом — від 14 до 65 років;

становище тих людей, що залишилися під окупацією було надзвичайно складним, з 1943 р. — деякі зміни. Незначна частина населення пішла на співробітництво з окупантами, спричинивши колабораціонізм:

визнання радянською владою військовополонених зрадниками штовхало їх на співпрацю з ворогом;

прагнення помститися більшовицькій владі за її злочини;

часто був єдиним шансом на виживання певної особи та її родини, пристосування до нових умов життя.

Діяльність ОУН. Такий нацистський «новий порядок» викликав рух Опору. В ньому було дві течії, одна боролася за створення незалежної Української держави, друга керувалася радянськими гаслами. ОУН на початку війни створила «похідні групи» з метою організації зі свідомих українців самоуправління на території, звільненої від більшовицької влади. Уже 30 червня 1941 р. у Львові було проголошено Акт відновлення Української держави та формування національного уряду — Державного правління на чолі з Ярославом Стецьком. Однак 15 вересня 1941 р. він і керівник ОУН-Б, ініціатор проголошення незалежності С. Бандера були ув'язнені в німецькому концтаборі, де провели три роки. Було арештовано багатьох інших членів ОУН, а 25.11.1941 вийшов німецький наказ про страту членів підпілля ОУН, яке на той час поширилося майже на всю Україну, а в 1942 р. — і на Крим, Кубань, Східну Україну. У лютому 1942 р. в Києві німецькі окупанти розстріляли визначну поетесу Олену Телігу, яка належала до ОУН, її соратників.

Утворення УПА. Ще в 1941 р. існували організовані ОУН дрібні збройні загони. У 1942 р. їх кількість зросла, загони ставали більш масовими, особливо на Волині та Поліссі, вони почали об'єднуватися під єдиним командуванням і отримали назву Українська повстанська армія (УПА). 14 жовтня 1942р. — день Покрови святої Богородиці, яка вважалася покровителькою Війська Запорізького, — стало офіційною датою створення УПА. У середині 1943р. бандерівці взяли під контроль загони, підпорядковані А. Мельнику й Тарасові Бульбі (псевдонім Тараса Боровця, який ще в 1941 р. створив збройні загони, об'єднані в «Поліську Січ»), і розгорнули партизанську війну великими силами. їхні масові підрозділи було створено в Галичині, на Поділлі, загони УПА

з'явилися на Київщині та Черкащині. Було сформовано ударні групи під назвами: УГ1 А-Північ, УПА-Захід, УПА-Південь. Головним командиром армії став Роман Шухевич (Тарас Чупринка).

Польсько-український конфлікт.

Причини: національна політика Польщі на західноукраїнських землях;
відмова польського емігрантського уряду визнати ідею незалежності України, співробітничати у боротьбі проти спільного ворога — Німеччини;
провокації з боку гітлерівців і радянських партизанів.

Волинською трагедією називають взаємне винищення мирного населення поляками й українцями, складова багатовікового протистояння на Західній Україні, особливо в 1943 р. на Волині. Жахливі події розпочалися ще восени 1941 р. на Холмщині та Підляшші, де польська Армія Крайова здійснила масові убивства мирних українців. Згодом акції поширилися на інші землі, а найбільші жертви з обох боків сталися у 1943 р. на Волині. Очевидно, винними у трагедії є обидві сторони, точніше, їхні воєнізовані формування: Армія Крайова та УПА. Лише в 1945 р. вони домовилися не воювати одне з одним, а організувати спільні дії проти радянських збройних формувань.

Діяльність українського визвольного руху. Вже навесні 1943 р. цілі райони Волині та Полісся опинилися під повним чи частковим контролем УПА (наприклад, Колківська республіка), а з осені 1943 р. — те ж саме діялося в Галичині. У липні-листопаді 1943 р. УПА провела 120 боїв, знищивши за неповними даними, 4,5 тис. солдатів та офіцерів і навіть одного генерала. Крім гітлерівців, УПА довелося вести бої і з радянськими та польськими партизанами, які не хотіли воювати проти німців єдиним фронтом. Оскільки УПА, на відміну від руху Опору в Європі та радянських партизанів, не підтримувала жодна з держав, вона змушена була дотримуватися своєї тактичної лінії, в основі якої лежали збереження та зміцнення власних сил, намагання поширити свій контроль на якомога більшу частину українських земель, вичікування слушного моменту для вирішального удару. Отже, УПА спиралася на сили власного народу.

Створення Української головної визвольної ради (УГВР). Влітку 1944 р. на Львівщині постала УГВР як всеукраїнський орган політичного керівництва національно-визвольним рухом.

Розгортання радянського партизанського руху. Діяльність радянських партизанів.

Особливості:

спочатку взагалі не планувалося існування радянського партизанського руху, лише літом 1942 р. — штаб;

першими радянськими партизанами вимушено ставали бійці Червоної армії, що потрапили в оточення;

спроби організації партизанів належать працівникам спецслужб;

піднесення радянського партизанського руху настало зі створенням у травні 1942 р. Українського штабу партизанського руху (УШПР) на чолі з Т. Строчаком.

Найбільші загони були створені у Чернігівській і Сумській областях. Найвідоміші партизанські керівники двічі Герої Радянського Союзу Сидір Ковпак, Олексій Федоров, Герої Радянського Союзу М. Наумов, О. Сабуров, Я. Мельник та інші. Згодом вони робили глибокі рейди на Захід, отримуючи завдання боротися із частинами УПА. Під час Курської битви радянські партизани провели операцію «Рейкова війна», знищивши чимало ворожих ешелонів, не даючи змоги перекидати резерви на фронт. У багатьох містах і селах діяли радянські підпільники. Широко відомі організації «Партизанська іскра» на Миколаївщині, «Молода гвардія» в Краснодарі на Луганщині тощо. Партизанські загони зробили свій вагомий внесок у перемогу.

Вигнання з України нацистських загарбників Перебіг найважливіших воєнних подій. Вигнання з України нацистських загарбників почалося в ході Сталінградської битви. 18 грудня 1942р. Червона армія зайняла перший український населений пункт —

село Півнівка Ворошиловградської (тепер Луганської) області. Широкомасштабне вигнання ворога з території України розпочалося після перемоги Червоної армії в Курській (Орловсько-Курській) битві (липень-серпень 1943 р.), яка завершилася взяттям Червоною армією Харкова.

Битва за Дніпро. Визволення Києва від нацистів. Радянські війська швидко наблизились до Дніпра і форсували його, хоча німецькі укріплення («Східний вал») були досить міцними. Битва за Дніпро (серпень-грудень 1943р.) закріпила ініціативу за Червоною армією. В ході цієї битви 6 листопада 1943 р. радянські війська І Українського фронту (командувач М. Ватутін) вступили до Києва, зазнавши значних невинуваних втрат, оскільки виконували наказ Й. Сталіна взяти місто до більшовицького свята «за будь- яку ціну».

Корсунь-Шевченківська наступальна операція. У січні-лютому 1944р. в Корсунь-Шевченківській операції радянські війська оточили й знищили чимале угруповання ворога, цю битву ще називають «Сталінград на Дніпрі». Відкрився шлях для визволення Правобережної та Західної України.

Депортація кримських татар та інших народів Криму (травень 1944 р.). У квітні-травні 1944 р. Червона армія успішно здійснила Кримську наступальну операцію. Після цього все кримськотатарське населення (близько 240 тис.) було звинувачене в колабораціонізмі й депортоване в Середню Азію. Те ж - з греками, вірменами і болгарями. До половини виселених загинуло.

Карпатсько-Ужгородська наступальна операція. В другій половині 1944 р. радянські війська здійснили Львівсько-Сандомирську (липень 1944 р.), Ясько-Кишинівську (серпень 1944 р.) і Карпатсько-Ужгородську (вересень-жовтень 1944 р.) наступальні операції. 8 жовтня 1944 р. звільнено с. Лавочне тодішньої Дрогобицької області — останнє на території УРСР, а 28 жовтня 1944 р. зі всієї території України (разом із Закарпаттям) нацистські окупанти були вигнані.

Основні результати та наслідки війни для України й українського народу:
у цій війні Україна втратила близько 8 млн осіб, 20 % населення;
понад 10 млн мешканців залишилися без даху над головою;
було зруйновано близько 700 міст, 30 тис. сіл, понад 16 тис. промислових підприємств;

матеріальні збитки становили 42 % від усіх збитків СРСР.

Внесок українців у визволення народів Європи від нацизму.

Багато українців билосся з ворогом у лавах європейського руху Опору. Українські фронти, разом з бійцями й офіцерами інших радянських фронтів та місцевими силами Опору, внесли значний вклад у визволення європейських країн і остаточний розгром нацистської Німеччини. Зокрема вони брали участь у вигнанні гітлерівських військ з Польщі, Румунії, Болгарії, Югославії, Угорщини, Чехословаччини, Австрії, у заключній операції війни — Берлінській битві. 16 квітня війська 1-го Білоруського і 1-го Українського фронтів почали Берлінську наступальну операцію, яка закінчилася 2 травня капітуляцією берлінського угруповання. У числі 589 воїнів 23 національностей, удостоєних за взяття Берліна найвищої нагороди — звання Героя Радянського Союзу, було 108 українців, багато тисяч одержали ордени і медалі СРСР. Прапор перемоги над рейхстагом серед трійці героїв підняв і українець О. Берест. Повна перемога над Німеччиною настала 8 травня 1945 р., коли було підписано акт про її капітуляцію. Й. Сталін оголосив 9 травня 1945 р. Днем Перемоги над нацистською Німеччиною.

Завершення Другої світової війни. З розгромом Японії 2 вересня 1945 р. закінчилася Друга світова війна (капітуляцію від СРСР приймав українець К. Дерев'яно). Головні нацистські злочинці та їхня ідеологія були засуджені на Нюрнберзькому процесі (1945-1946 рр.).

Внесок українського народу в перемогу над Німеччиною та її союзниками.

Україна внесла величезний вклад у перемогу. У складі Червоної армії воювало близько 7 млн мешканців України, загинуло 4 млн;

серед командувачів фронтами було чимало українців: С. Тимошенко, М. Кирпоніс, Р. Малиновський, І. Черняхівський, А. Єременко, ' багато командувачів армій та інших осіб командного складу;

пілот Іван Кожедуб був тричі удостоєний звання Героя Радянського Союзу, 32 особи — двічі Герої;

перемогу над гітлерівцями українці наближали також своєю героїчною працею в радянському тилу; свій внесок зробили і діячі культури: учений-фізик Є. Патон (автоматичне дугове зварювання під флюсом), лікар М. Стражеско, фізіолог О. Богомолець (сироватка для лікування ран), біохімік О. Палладій (препарат для прискорення згортання крові), поети П. Тичина, М. Рильський, В. Сосюра (вірш «Любіть Україну»), письменник і кінорежисер О. Довженко («Україна в огні»), співачка Зоя Гайдай, хоровий диригент Г. Верьовка і багато інших.

Попри всі негаразди та величезні жертви, участь українського народу в Другій світовій війні дала поштовх його національній консолідації, згуртуванню як сучасної європейської нації. Відчуття причетності до Великої Перемоги зміцнювало самоповагу, сприяло загальнонаціональному піднесенню.

УКРАЇНА В ПЕРШІ ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ (1945 - НА ПОЧАТКУ 1950-Х РР.)

- 1 **Вихід УРСР на міжнародну арену**
- 2 **Політика влади щодо економічного життя населення.**
- 3 **Голод в Україні 1946-1947 рр**
- 4 **Процеси радянзації західних областей України, особливості та наслідки.**
- 5 **Причини та наслідки операції «Вісла».**
- 6 **Політико-ідеологічне і культурне життя України.**

Хронологічний довідник

1945 р., 25 квітня - 26 червня — конференція у Сан-Франциско. УРСР стала членом-засновником ООН.

1945р.— входження Закарпаття до складу УРСР.

1946р., 8-10 березня — «саморозпуск» УГКЦ.

1946-1947 рр. — третій радянський голодомор в Україні.

1947р., квітень - липень — операція «Вісла».

Персоналії

Гончар Олесь (3.04.1918, с. Суха, тепер Кобеляцького р-ну Полтавської обл. — 14.07.1995, Київ)— видатний письменник і гром. діяч. Учасник рад.-нім. війни. Закінчив Дніпропетровський ун-т (1946). Автор трилогії «Прапороносці» (1946-1948). Держ (Сталінські) премії (1948, 1949).

Сліпий Йосип (17.02.1892, с. Заздрість, нині Тереховлянського р-ну Тернопільської обл. — 7.09.1984, Рим, перепохований 1992 у Львові) — видатний релігійний діяч. С. висвячений А. Шептицьким у сан архієпископа (1939), після його смерті став архієпископом Львівським і митрополитом Галицьким (1944). 11.04.1945 був арештований, 1963 на клопотання папи Римського Іоана ХХІІІ і президента США Дж. Кеннеді звільнений.

Сосюра Володимир (6.01.1898, Дебальцеве, тепер Донецька обл. — 8.01.1965, Київ) — визначний поет. У період Другої св. війни написав чимало високопатріотичних творів, серед них — «Любіть Україну» (1944), за який 1951 був звинувачений у «буржуазному націоналізмі». В останній період творчості видав зб. «Солов'їні далі» (1957), «Ластівки на сонці» (1960), «Осінні мелодії» (1964); поеми «Розстріляне відродження». «Мазепа»,

автобіографічний роман «Третя Рога» з ідеологічних причин опубліковані наприкінці 80-х рр. Респ. премія УРСР ім. Т. Шевченка (1963) за книги лірики «Ластівки на сонці», «Щастя сім'ї трудової». У Лисичанську (Луганська обл.) 1966 споруджено пам'ятник С.

Хрущов Микита (17.04.1894, с. Калинівка Курської губ., нині Дмитрівського р-ну Курської обл., у РФ — 11.09.1971, Москва) — парт., і держ. діяч СРСР. Перший секретар ЦК КП(б)У (1938—1949, за винятком березня- грудня 1947). Х. переміг у б-бі за владу після смерті Й. Сталіна, з вересня 1953 — перший секретар ЦК КПРС, одночасно — голова РМ (1958-1964). Найбільшою заслугою діяча було викриття культу особи Й. Сталіна. Х. відповідальний за репресії та чистки 30-40-х рр. в УРСР, зокрема за каральні дії проти населення західноукраїнських земель під час боротьби з УПА. Під час голоду 1946-1947 намагався зменшити його масштаби. Зв'язки з Україною допомогли Х. піднятися на найвищий щабель парт., драбини.

Терміни та поняття

«Відбудова» — період в укр. і рад. історії після закінчення Другої св. війни до поч. 50-х рр. ХХ ст.

Ждановщина — кампанія посилення парт. контролю за культ. життям СРСР, ідеологічний наступ сталінського керівництва на рад. (у т. ч. укр.) інтелігенцію, переслідування діячів к-ри, назва якої походить від прізвища секретаря ЦК ВКП(б), близького соратника Сталіна А. Жданова, тривала 1946-1948, інколи називають 1946-1953.

Лисенківщина — кампанія зі знищення науки генетики та учених у цій галузі. Фактично воно тривало 15 років, але особливо активно — кілька післявоєнних років. Її вершиною був серпень 1948, коли була піддана нищівній критиці генетика і офіційно визнана єдиною правильною наукою «мічурінська агробіологія», у результаті чого були знищені перспективні наук. дослідження. Це кричуща некомпетентність разом з нахабством, прагненням влади. Її ініціатором був Т. Лисенко,

Операція «Вісла» — примусова депортація українців з Лемківщини, Надсяння, Підляшшя, Холмщини на пн. та зах. території Польщі, акт геноциду проти укр. народу, злочинний захід польського ком. режиму (квітень- липень 1947). Справжня причина — прагнення повністю виселити укр. населення з його етнічних земель і розпорошити укр. меншину в Польщі, а тим самим ліквідувати на цих територіях УПА. В її ході було переселено близько 150 тис., убито 655, заарештовано 1466, ув'язнено 3800 осіб.

«Холодна війна» — глобальна конфронтація між СРСР і його союзниками, з одного боку, США та їхніми союзниками, з ін. боку, що тривала від перших післявоєнних років до поч. 90-х рр. і призвела до розвалу СРСР та переросла у теперішнє протистояння Росії з країнами Заходу.

Вихід УРСР на міжнародну арену

Участь УРСР у зовнішній політиці Радянського Союзу. У ході переговорів про утворення ООН СРСР з пропагандистською метою добивався включення до організації усіх радянських республік. Цю пропозицію було відкинуто, але для УРСР і БРСР зроблено виняток. 26 червня 1945 р. нарком закордонних справ УРСР Д. Мануїльський разом з представниками інших країн підписав у Сан-Франциско Статут ООН, Україна стала співзасідовницею ООН. Вся дипломатична діяльність УРСР здійснювалася в жорстких рамках міжнародної політики СРСР під наглядом відповідних загальносоюзних структур. Цією акцією СРСР намагався:

- заспокоїти міжнародну громадську думку;
- мобілізувати український народ на відбудову господарства;
- нейтралізувати дії національно-визвольних сил, які боролися за відродження державної незалежності;
- розколоти українську діаспору в західних країнах;

- створити безвідмовний додатковий інструмент для здійснення своїх зовнішньополітичних планів.

Вихід УРСР на міжнародну арену мав позитивне значення:

- підтримував в українському народі державницькі настрої;
- розкривав очі на кричущу невідповідність між формальним зовнішньополітичним статусом України та її фактичним становищем.

Адміністративно-територіальні зміни. Повоєнними міждержавними угодами були врегульовані територіальні проблеми між СРСР і Чехо-Словаччиною, Польщею і Румунією:

29 червня 1945 р. чехословацький уряд уклав договір з СРСР про входження Закарпаття до складу УРСР, згодом, у січні 1946 р., у складі УРСР утворена Закарпатська область з центром в Ужгороді;

16 серпня 1945 р. було підписано радянсько-польський договір про державний кордон. Нова лінія кордону проходила майже по «лінії Керзона» з деякими уточненнями на користь Польщі. У її складі залишилися українські етнічні землі Лемківщина, Надсяння, Підляшшя, Холмщина, які ще називають Закерзоння;

підсумковим актом повоєнного врегулювання кордонів УРСР стало підписання 10 лютого 1947 р. радянсько-румунського договору. Він юридично зафіксував кордони України в рамках радянсько-румунської угоди 28 червня 1940 р. (з Чернівецькою й Ізмаїльською областями).

Політика влади щодо економічного життя населення.

У надзвичайно складних умовах відбувався процес повернення УРСР до мирного життя. Радянська влада почала переведення народного господарства на мирні рейки з ухваленням Верховною Радою СРСР закону про п'ятирічний план відбудови та розвитку народного господарства СРСР (березень 1946 р.). У серпні того ж року Верховна Рада УРСР схвалила відповідний закон Української РСР. Четвертий п'ятирічний план передбачав:

поновлення довоєнної моделі розвитку народного господарства з її традиційною орієнтацією на важку промисловість;

абсолютно виключав ринкові елементи, приватну власність, конкуренцію, співпрацю та інтеграцію з провідними державами світу, «холодна війна» робила неможливою використання західної допомоги;

утверджувався планово-командний тиск держави на трудівників,

«ножиці цін» на промислову та сільськогосподарську продукцію, жорстко централізована відбудова.

Джерела відбудови:

- здійснювалася передусім руками й коштами українського народу;
- використання праці в'язнів концтаборів і військовополонених;
- задіяні ресурси та промислові потужності східних районів СРСР;
- в УРСР направлялася частина механізмів, обладнання, технологічних ліній, сировини, які СРСР отримувал як репарації.

Майже все це йшло у важку промисловість. В українську економіку 1946-1950 рр. було вміщено лише 19 % всесоюзних капіталовкладень, тоді як збитки України від війни становили 42 % загальносоюзних.

Відбудова промисловості.

було побудовано десятки нових шахт у Донбасі, розбудовувався Львівсько-Волинський вугільний басейн;

видобування нафти відбувалося, крім Прикарпаття, ще на Полтавщині та Харківщині;

у березні 1947 р. дав струм перший генератор Дніпрогесу. Відновили великі теплові електростанції. Прискорений розвиток ВПК;

було відбудовано найбільші металургійні заводи, виробляли третину сталі, половину чавуну всього СРСР;

швидкими темпами здійснювалася відбудова машинобудування.

На 1950 р. виробництво промислової продукції України становило 115 % порівняно з 1940 р., у той же час легка промисловість ледве досягла 80 %. Отже, забезпечити гармонійний розвиток усього народногосподарського комплексу тоталітарними методами було неможливо.

Голод в Україні 1946-1947 рр. Особливо важке становище склалося в сільському господарстві. Колгоспи й підсобні господарства були обкладені великими податками, обов'язковими натуральними поставками. У багатьох господарствах зернові на трудодні зовсім не видавалися. На початку 1946 р. 43 % колгоспників не мали корів, а 20 % — ніякої худоби взагалі, не мали навіть птиці. Навіть керівник УРСР Микита Хрущов просив Й. Сталіна про зменшення поборів з населення України.

Причини та наслідки голоду в Україні:

головна причина голоду 1946-1947 рр. полягала в позиції союзного партійно-державного керівництва, яке не вжило запобіжних заходів щодо злиденного становища селянства. Уряд робив вигляд, ніби ніякого голоду немає;

керівництво продовжувало вивозити зерно за кордон;

на 1946 р. припала посуха в центральних і південних областях;

руйнівні наслідки війни, відбудова промисловості за рахунок сільського господарства;

було ухвалено укази про посилення відповідальності за крадіжки колгоспного та державного майна.

У результаті від голоду померло близько 1 млн осіб.

Ціною надзвичайних зусиль селянства на 1950 р. валова продукція сільського господарства становила 91 % від рівня 1940 р. Багатостраждальне селянство не мало змоги користуватися плодами своєї виснажливої праці.

Політика влади щодо соціально-політичного та повсякденного життя населення. На тлі значних зрушень у розвитку важкої промисловості було чітко помітне відставання тих галузей господарства, які мали забезпечити потреби споживання.

Прибутки більшості трудівників були нижчими від довоєнного рівня:

проведена в 1947 р. грошова реформа призвела до вилучення грошей у тих, хто заощадив певні суми;

скасування в 1947 р. карткової системи розподілу продуктів викликало значне зростання цін на них;

мільйони родин мешкали у бараках, перенаселених комунальних житлах, не вистачало найнеобхіднішого;

певні заходи щодо налагодження торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування.

Але поступово економіка УРСР була втягнута в процес мілітаризації, що мало негативні наслідки для розвитку сільського господарства, легкої промисловості та соціальної сфери. Радянське керівництво законсервувало низький рівень життя трудівників.

Процеси радянзації західних областей України, особливості та наслідки. У другій половині 40-х — на початку 50-х рр. відновився процес радянзації західноукраїнських земель. До цього процесу активно залучали працівників з інших регіонів СРСР, зокрема зі Східної України. Складові радянзації Західної України:

обов'язковими компонентами були індустріалізація та колективізація сільського господарства;

«культурна революція», почалася активна русифікація;

ліквідація УГКЦ, боротьба з ОУН та УПА, масові репресії.

Розвиток промисловості західних областей відбувався досить швидкими темпами шляхом відбудови (цим відрізнялася від радянзації 30-х рр. в УСРР) та реконструкції традиційних галузей (нафтова, газова, деревообробна) і розвитку нових галузей (машинобудування, хімічна, електротехнічна).

У сільському господарстві здійснювалася примусова колективізація, що завершилася в цілому на середину 1950 р. (у колгоспах - понад 93 % селян).

Отже, суть радянзації полягала в завершенні соціалістичної перебудови у краї, включення його в єдиний загальносоюзний комплекс.

Причини та наслідки «саморозпуску» УГКЦ. Політика влади щодо релігійного життя населення:

ліквідація духовних основ населення на західноукраїнських землях;

підрив українського національно-визвольного руху, що надихався греко-католицькою церквою;

прискорення радянзації, сприяння русифікації краю.

Керівництво УГКЦ на чолі з Й. Сліпим було арештовано. 8-10 березня 1946 р. відбувся неканонічний Львівський собор, який ухвалив рішення про «саморозпуск» УГКЦ (ліквідувати Берестейську церковну унію з Ватиканом, приєднатися до РПЦ). Церква перейшла на нелегальне становище.

Боротьба ОУН та УПА. Насильницька колективізація, депортації населення, репресії проти мирних жителів, заборона УГКЦ спричинили посилення опору збройного підпілля, поповнення лав УПА. Керівником повстанців був Р. Шухевич (Т. Чупринка, ! 943-1950 рр.), який об'єднав ОУН і УПА в єдину підпільну систему, переформував армію в дрібні загони, що розміщувалися в лісах, маючи суттєву підтримку народних мас.

Методи боротьби:

- активна антирадянська пропаганда, агітація проти влади;
- напади на частини НКВС і військові підрозділи, терор проти радянської адміністрації;
- спроби зриву колективізації, тиск на культурно-освітніх працівників, що прибули зі сходу;
- збройно-пропагандистські рейди, у тому числі до сусідніх держав.

Придушення визвольного руху. Протягом 1944-1952 рр. у західних областях України репресіям у різних формах було піддано близько 0,5 млн осіб. Діяли постійно рейдуючі групи, третина яких маскувалася під українських повстанців. Вони робили все, щоб підбурити населення проти УПА, дискредитувати учасників національно-визвольної боротьби. Але подвижницьку боротьбу повстанців і нині пам'ятають та шанують. УПА боролася за самостійну Україну, вони наближали незалежність нашої держави. 5 березня 1950 р. загинув Р. Шухевич, 1954 р. схоплений другий командувач УПА Василь Кук (Коваль). Однак і на цьому боротьба не закінчилася. Окремі групи членів ОУН були викриті в 60-х рр. Таке тривале їх існування було неможливе без значної підтримки населення. Це свідчить, що радянська західних областей відбувалася досить повільно, вдалася лише частково.

Причини та наслідки операції «Вісла». Влада вдавалася до найжорстокіших і найпідступніших методів:

- завершити перетворення Польщі на однонаціональну державу, асимілювавши українців;
- придушити український рух ОУН-УПА на українських територіях, що відійшли до Польщі.

У квітні-липні 1947 р. була проведена операція «Вісла», в ході якої українці, що проживали у прикордонних з УРСР районах (Закерзонні), були переселені на Захід і Північ Польщі. Тим самим було ліквідовано підтримку для формувань УПА, які змушені були покинути ці райони. Українців розселено по Польщі з метою асиміляції. До серпня 1947 р. було депортовано близько 150 тис. осіб, чимало з яких померли під час переїзду.

Політико-ідеологічне і культурне життя України.

Освіта. У 1953 р. в Україні було в цілому запроваджено обов'язкове семирічне навчання дітей. Посилювалася русифікація, особливо у вищій школі.

Наука:

АН УРСР у 1946-1962 рр. очолював учений О. Палладій;

Інститут електротехніки (С. Лебедев) створив 1948-51 малу електронно-обчислювальну машину «МЕОМ»;

запущено перший експериментальний атомний реактор (1946 р.);

плідно працював Інститут електрозварювання (Є. Патон).

Людство вступило в епоху науково-технічної революції, але СРСР не встигав за її швидким темпом. Та і як міг встигнути, коли наукою керували такі «вчені» як Трохим Лисенко, який генетику оголосив «буржуазною лженаукою». Від «лисенківщини» постраждали ряд видатних учених. Розгром генетики (як і кібернетики) став ганебною сторінкою радянської науки.

Політика влади щодо культурного життя населення. Розгортання ідеологічних кампаній (боротьба з «українським буржуазним націоналізмом», «низькопоклонством перед Заходом», «безрідними космополітами» тощо). Посилився наступ на гуманітарні науки, літературу та мистецтво. Ініціаторами цього виступили Й. Сталін і секретар ЦК ВКП(б) А. Жданов. З 1946 р. на інтелігенцію посипалися постанови, які брутально шельмували видатних діячів культури. Особливо розцвіла «жлановщина» в Україні у час правління Л. Кагановича в 1947 р.

Причини:

- певне послаблення ідеологічного тиску на радянське суспільство в роки Другої світової війни;
- початок розгортання «холодної війни», зростання патріотизму національної інтелігенції.

Мета:

- зміцнити тотальний ідеологічний контроль над культурою;
- нейтралізація патріотично налаштованої інтелігенції, придушення національного руху;
- культурно-ідеологічна ізоляція країни.

Складові: боротьба з «буржуазним націоналізмом», «безрідним космополітизмом», «лисенківщина».

Різко критикували письменників М. Рильського, І. Сенченка, Ю. Яновського, В. Сосюру, композитора К. Данькевича та багатьох інших.

Література та мистецтво. Але й у цих умовах були певні досягнення: трилогія Олеса Гончара «Прапорносці», гумористичні оповідання Остапа Вишні, картина «Хліб» (1949) Тетяни Яблонської, концерти видатних співаків Б. Гмирі, Зої Гайдай, театральні вистави Г. Юри, де грала видатна актриса Наталія Ужвій.

У 1948 р. розгорнулася боротьба з так званими космополітами, літературними, театральними критиками, переважно євреями за національністю, їх звинувачували в антипатріотизмі, у низькопоклонстві перед буржуазною культурою Заходу, в замовчуванні зв'язків української культури з російською.

Наслідки:

ці кампанії не могли зупинити духовного розвитку народу в цілому, але гальмували його досить суттєво;

розкол інтелігенції, знищення і заслання її значної частини;

ліквідація патріотичного піднесення народу післявоєнних років, українського національного відродження;

критика із засобу стимулювання творчого розвитку перетворилася на засіб утримання в офіційних межах;

посилення відірваності радянських митців від досягнень світової культури.

У задушливій атмосфері тотальної несвободи митці змушені були продукувати відверто апологетичні, славословні твори, далекі від життєвих реалій. Українцям вкотре нагадали, що вони живуть у державі, абсолютно не зацікавленій у розвитку її культури. Життя переконувало, що без здобуття незалежності гармонійний економічний, соціальний і культурний розвиток просто неможливий.

Зверніть увагу!!!

Тему **Україна в умовах десталінізації (1953-1964рр.)** Ви можете знайти за посиланням

<https://vseosvita.ua/library/ukraina-v-umovah-destalinizacii-1953-1964-41662.html>